

تنبيه كودك در فقه اسلامى

عبدالحسين بابايى چقا سلمانى

كارشناس ارشد فقه حقوق اسلامى ، آموزگار دوره ابتدايى amir.babae@gmail.com

چكیده

خداوند متعال برای تربیت انسان جهت میل به اهداف متعالیه اش شیوه های نابی دارد که یکی از آن شیوه ها، تشویق و تنبیه در مقابل فضایل و رذایل اخلاقی است. تمامی آیات قرآن کریم در رابطه با بهشت و جهنم، تبشیر و انداز و پاداش و کیفر متضمن همین شیوه تربیتی است. از اصول مهم در تعلیم و تربیت اسلامی نیز تشویق و تنبیه می باشد و این دو اصل به عنوان امری مسلم در تربیت اسلامی و در فرهنگ دینی و روانشناسی شناخته و پذیرفته شده است. در روش پرورش اخلاقی کودک و نوجوان از نظر تعلیم اسلامی، محبت و ترحم و مدارای با آنها به عنوان سازنده ترین و موثرترین عامل تربیتی و تنبیه به عنوان آخرین ابزار تربیتی معرفی شده است. حقوق کودکان یکی از مهمترین حقوق انسانی است زیرا در سایه آن، کودکان می توانند حضوری مفید و کارساز در اجتماع داشته باشند. ولی متأسفانه نه در سطح قوانین داخلی کشورهای اسلامی و نه در سطح بین المللی تا قرن بیستم هیچگونه قانون مدونی در این زمینه نوشته نشده است. کنوانسیون حقوق کودک نیز در مواردی با قوانین اسلامی هماهنگی ندارد چرا که با تنبیه اطفال در مواقع ضرورت میتوان آنها را از کجروی ها بازگرداند و در جهت ساختن شخصیت سالم کودکان و نوجوانان اقدام نمود. همچنین از منظر حقوقی، ماده ۴۹ قانون مجازات اسلامی می گوید: اطفال در صورت ارتکاب جرم میرا از مسیولیت کیفری هستند و در تبصره دو این ماده آمده است که هر گاه برای تربیت اطفال بزهکار تنبیه بدنی ضرورت پیدا کند تنبیه باید به میزان مصلحت باشد. این تبصره بیانگر تعزیر اطفال بزهکار را به دو دسته تقسیم کرده اند: دسته اول از سن شش تا دوازده سالگی. در این دوره اگر جرمی از او سر بزند تادیب او خفیف خواهد بود. دسته دوم از سن دوازده سالگی تا سن بلوغ که در این دوره از شعور و آگاهی بیشتری برخوردار هستند و می توان تا حدی مسیولیت جزایی برای آنان قایل شد. تصمیمات شدید تری در نظر گرفته شده است. از تسلیم به اولیا با اخذ تعهد به تادیب و حسن اخلاق طفل تا اعزام به کانون اصلاح و تربیت از سه ماه تا یک سال و یا از شش ماه تا پنج سال. از سوی دیگر فقه امامیه برعکس بسیاری از نظریه پردازان علوم حقوق و روان شناسی تنبیه کودک را به طور کلی ممنوع نکرده است. بلکه با توجه به شرایطی خاص، ممنوعیت آن را برداشته است. قاعده عمومی در تنبیه کودک حرمت است و تنها در شرایطی خاص این قاعده عمومی استثناء می پذیرد. موارد استثناء تنبیه کودک در تحت دو عنوان کلی تعزیر و تادیب می باشد. هر چند بیشتر قریب به اتفاق فقها در تنبیه بدنی کودک این دو عنوان را تفکیک نکرده اند اما از آنجا که در برخی موارد خاص به آن اشاره نموده اند از این رو تفکیک این دو عنوان ضروری به نظر می رسد چه اینکه موارد، حکم، شرایط و بسیاری از لوازم این دو عنوان با هم متفاوت است و ثمرات عملی قابل توجهی در تفکیک این دو عنوان وجود دارد. علاوه بر این از آنجایی که فقها به طور مبسوط به این بحث پرداخته اند بسیاری از ضوابط و شرایط تنبیه بدنی کودک از جمله موارد، کیفیت، مرحله، افراد تنبیه کننده و مانند آن در کتب فقهی بررسی نشده است که در این مقاله مورد بررسی قرار گرفته است.

واژه های کلیدی

تنبیه کودک ، فقه اسلامی ، حقوق

۱. متن مقاله

بی گمان تأدیب و تنبیه کودک در موارد منصوص و در جایگاه آخرین راه حل و روش درمان و روش ثانوی در اصلاح رفتار، به اتفاق و اجماع فقیهان شیعه و حتی علمای عامه جایز است؛ زیرا این روش در جهت اصلاح و سعادت کودک و رشد اخلاقی و تربیتی اوست. همچنین در حفظ کودک از مفاسد اخلاقی و انحرافات رفتاری مؤثر می باشد. این عمل حتی گاهی ممکن است مستحب و در بعضی از اوقات، حتی واجب باشد و این به دلیل سیره مستمر فقهاست که روایات و اخبار مستفیض نیز در این باب وارد شده است. حتی برخی از بزرگان در کتب روایی بابتی تحت عنوان «باب تأدیب ولد» گشوده‌اند که در اصل و جواز استفاده از این روش، اختلافی نیست و اگر بحثی هست، در کمیت و کیفیت تأدیب است. محقق کرکی در جامع المقاصد، در شرح قول مرحوم علامه ادعا می کند: «أما أن له الضرب المعتاد فلا بحث فيه.. مرحوم عاملی در مفتاح الكرامه می گوید: وللمعلم ضرب الصبيان للتأديب... أما أن له الضرب المعتاد فلا بحث فيه كما في الجامع المقاصد وهو كذلك اذا كان الصبي ذا عقل و تمیز كما نبه عليه في التذكرة والتحرير والحواشي لأنه يأخذونه مسلماً..»

همچنین شیخ در نهاییه می فرماید: والصبي والمملوك اذا اخطأ أدبا بخمس ضربات إلى ست ولا يزداد علی ذلك وهكذا فی المبسوط قال المحقق فی الشرايع: يكره أن يزداد فی تأديب الصبي علی عشرة اسواط وكذا المملوك. صاحب جواهر الکلام نیز آورده است: أنه يكره أن يزداد فی تأديب الصبي علی عشرة اسواط وكذا المملوك لدلالة معتبره حمادبن عثمان ومعتبره السكوني وخبر زرارة بن اعين ومرسله الصدوق. مجموع این روایات برای تأدیب بیش از ده ضربه را اثبات نمی کند؛ آن هم در صورتی که تأدیب به مصلحت کودک باشد و از سر غضب و انتقام جویی صورت نگیرد.

در مسئله ۲۸۱۹ رساله عملیه نیز فرموده است: «ولی طفل و معلم طفل با اذن ولی به قدری که او ادب شود، می تواند کودک را بزند.» حضرت آیت الله گلپایگانی در مجمع المسائل درباره تأدیب شاگرد به وسیله معلم می فرماید: «جواز کتک زدن شاگرد جهت تأدیب شرعی با اجازه ولی شرعی اگر موجب دیه نشود به طور آرام بعید نیست و اگر جای ضرب به سرخی یا کبودی و یا سیاهی تغییر رنگ دهد، جایز نیست و معلم ضامن دیه اوست.» دیگر بزرگان و فقیهان شیعه نیز در گذر تاریخ برای حفظ و مراقبت کودکان از مفاسد و انحرافات اخلاقی و رفتاری و اصلاح و تربیت آنان، استفاده از روش تأدیب و تنبیه را جایز شمرده اند که برای پرهیز از اطاله کلام از ذکر فتاوی آنان خودداری می شود.

موارد منع تنبیه بدنی کودکان

در روایات به چند مورد اشاره شده که نباید در آن موارد کودکان را زد. ذکر این مورد، برای آن نیست که در سایر موارد کتک زدن بی اشکال است، بلکه به طور کلی اصل اساسی و عمومی و اولیة اسلامی - که نقش تربیتی و اصلاحی بس عظیمی دارد - همان تشویق و تحریک مثبت و اشتیاق انگیز در کارهای خوب است. تنبیه جز در موارد خاص - که به برخی از آنها اشاره خواهد شد - غالباً تأثیر منفی دارد و اگر گفته می شود در موارد زیر تنبیه بدنی کنار گذاشته شود از باب تأکید بر ترک آن است، نه تأیید آن در موارد دیگر.

-یکی از مواردی که نباید کودکان را کتک زد آن جاست که نام های پاک و مقدسی بر کودکان نهاده شده باشد. در بخش نامگذاری کودکان اشاره کردیم که اهل بیت علیهم السلام تأکید فراوانی داشتند بر این که مبادا کودکان همانام پیامبر اکرم صلی الله علیه و اله و سلم و حضرت فاطمه زهرا علیها السلام و ائمة معصومین علیهم السلام مورد آزار و تنبیه بدنی قرار گیرند.

-فرزند را قبل از ده سالگی برای نماز نباید زد پیامبر فرمود:

فرزندان خردسالت را با زبان بر نماز و وضو انس و عادت دهید و آن گاه که به ده سالگی رسیدند آنها را به خاطر سستی و سهل انگاری در نماز بزن، ولی از سه ضربه فراتر نرو.

از این روایت استفاده می شود که قبل از ده سالگی، زدن کودک برای نماز جایز نیست. البته سنی که بدین منظور مشخص شده، در روایات، متفاوت ذکر شده است (هفت، هشت، نه و سیزده سالگی) بنابراین، لزوم رعایت جانب احتیاط اقتضا دارد که تا آن جا که ممکن است از زدن اجتناب کرده و از روش های مناسب تر استفاده کرد.

موارد جواز

-برای جلوگیری از انحراف:

از امام صادق درباره کودک که به مرحله جوانی رسد و مسیحیت را برگزیند - در حالی که یکی از پدر و مادرش یا هر دو مسلمان بوده باشند - فرمود: جوان به حال خود رها نمی شود بلکه برای قبول اسلام او را تنبیه می کنند برای تربیت:

رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم در بخشی از توصیه های خود به امیر مؤمنان علی علیه السلام فرمود: برای تأدیب و تربیت بیش از سه ضربه (به کودک) زن

هم چنان که در این روایت ملاحظه می شود، تنها در موارد خاصی که برای کودک سرنوشت ساز است - و نه برای هر عملی که از فرزند سر می زند و احیاناً مورد رضای والدین نیست - اجازه داده شده که والدین از شیوه تنبیه استفاده کنند.

حدود تنبیه بدنی

از روایات گذشته روشن شد که زدن فرزندان در مواردی - حتی برای تربیت و تأدیب - بلامانع است؛ اما باید دید که حدود تنبیه بدنی تا کجاست؟ و پدر و یا مادر تا چه مقدار و با چه وسیله ای می توانند کودک را تنبیه کنند؟ آیا آنان مجاز هستند که با چوب یا شلاق، وحشیانه کودکان را به اصطلاح خود ادب و در حقیقت شکنجه کنند و بدن آنان را کبود و زخمی نمایند؟

آیا والدین اجازه دارند در هر سنی کودک را تنبیه بدنی کنند؟

آیا می توانند هر گاه که از نافرمانی فرزندانشان به خشم آمدند، دیوانه وار به جان کودکان معصوم بیفتند و علاوه بر دشنام و ناسزاگویی، آنان را به باد کتک بگیرند؟ بی تردید پاسخ منفی است و چنین تصویری که برخی والدین ناآگاه درباره تأدیب و تربیت فرزند خود دارند، به کلی غلط است، روایاتی که از پیامبر و ائمه هدی رسیده حد و مرز تنبیه را کاملاً روشن می کند.

محدودیت تنبیه بدنی

تنبیه مجاز شرایط خاصی دارد که با در نظر گرفتن آنها می بینیم این اصل، یک اصل حکیمانه است، نه شیوه خوشونت آمیزی برای جبران ناتوانی های والدین در تربیت و هدایت کودکان. تنبیه بدنی کودکان پیش از ده سالگی، مجاز نیست و مقدار زدن نیز کاملاً محدود است، و اگر بیش از آن باشد، یا منجر به سرخی و کبودی یا نقص عضو گردد، کیفر دارد و ...

الف) حماد بن عثمان می گوید: از امام صادق علیه السلام درباره تأدیب و زدن کودک و بنده زر خرید، پرسیدم؟ حضرت فرمود: پنج یا شش ضربه بیشتر زن و در همین اندازه نیز نرمش نشان ده.

بیش از سه ضربه زدن قصاص دارد از جمله وصایای پیامبر به علی علیه السلام این بود که فرمود: «برای تأدیب بیش از سه ضربه زن زیرا اگر چنین کردی روز قیامت قصاص خواهی شد

علی علیه السلام به کودکانی که نوشته های خود را نزد آن حضرت آورده بودند - تا بهترینشان را برگزیند - فرمود: به معلم خود بگویند که اگر برای تأدیب، بیش از سه ضربه به شما بزند، از او قصاص خواهد شد.

ثبوت دیه بر پدر

هر گاه تأدیب و تنبیه فرزند جز با زدن او میسر نباشد، اگر چه با رعایت شرایط ضروری آن بی اشکال به نظر می رسد، اما پدر باید به این نکته متوجه باشد که اگر در اثر زدن، بدن فرزند سرخ یا کبود و یا زخمی گردد یا آسیب ببیند و یا احیاناً فرزند زیر ضربات پدر، فوت کند، اگر چه بدین منظور پدر قصاص نمی شود (این حکم فقط مختص به پدر است) اما یقیناً باید دیه بپردازد، گرچه زدن فرزند به قصد دیگری جز تأدیب هم نبوده باشد

فتوای حضرت آیه الله العظمی اراکی رحمه الله در این باره چنین است:

سؤال: هر گاه پدر، فرزند خود را به قصد تأدیب مورد ضرب قرار دهد آیا دیه دارد یا نه؟ جواب: هرگاه تأدیب طفل متوقف باشد بر ضرب، جایز است، ولی باید سرخ و کبود نشود و در فرض جواز، حکم تکلیفی با حکم وضعی منافات ندارد، مثل اکل در مخصوصه... که با ضمان منافات ندارد، پس هر گاه سرخ یا کبود یا سیاه شود دیه مقرر را دارد

یادآوری

روایات اسلامی تنبیه بدنی را فقط در موردی تجویز می کند که جنبه تربیتی و هدایتی داشته باشد، نه این که هرگاه فرزند به دلخواه پدر و مادر و طبق سلیقه های شخصی یا تمایلات نفسانی آنان عمل نکرد، مجاز باشند او را تنبیه بدنی بکنند؛ زیرا دیگر تنبیه به عنوان عامل بازدارنده از کارهای بد و وادار شدن به کارهای خوب مطرح نیست، بلکه فقط وسیله ای است برای فرونشاندن خشم و غضب والدین. والدین مجاز نیستند کودکان کمتر از هفت سال (و بلکه برای رعایت احتیاط، کودکان کمتر از سیزده سال) خود را برای وادار کردن به نماز خواندن کتک بزنند.

حداکثر تنبیه بدنی کودکان شش ضربه است. البته معلم و مربی حق ندارد بیش از سه ضربه بزند و اگر بیشتر از این اندازه بزند، علاوه بر این که مرتکب حرام شده، بلکه باید قصاص هم بشود.

پدر اگر چه تا زدن شش ضربه مجاز است، اما در صورتی که از این حد تجاوز کند در روز قیامت قصاص خواهد شد و قصاص خداوندی، بسیار شدیدتر و دردناک تر از قصاصی است که در دنیا به دست بشر انجام می گیرد.

روش های تنبیه

تنبیه ممکن است به صور گوناگون انجام گیرد و منحصر به کتک زدن نیست؛ زیرا ترش رویی و اخم نیز نوعی تنبیه است، هم چنان که محروم کردن کودکان از بعض امور خوشایند و پر جاذبه نیز تنبیه دیگری است؛ اما در تنبیه جسمانی نیز مراد توسل به شیوه های خشن و وحشیانه و ضربه زدن با ترکه انار و شیلنگ و شلاق و... نیست. مثلا در مورد وسیله تنبیه زن به وسیله شوهر که قرآن در آیه «و اضربوهن...» به آن اشاره کرده، مرحوم طبرسی در مجمع البیان از امام باقر علیه السلام نقل می کند که مقصود «زدن با مسواک است. بنابراین، اگر در باب تنبیه زن توسط شوهر بدین گونه برخورد شود. شیوه خاص تنبیه کودک نیز معلوم است. به اولیا و مربیان توصیه می شود که

اولا: تنبیه و به ویژه تنبیه بدنی را به عنوان شیوه ای عمومی و اصل اولیه برخورد با خطاهای کودکان به کار نگیرند.

ثانیا: بر اعصاب و احساسات خود مسلط باشند و در صورت لزوم از تنبیه استفاده کنند تا جلو کجروی کودک را بگیرند، نه این که خشم خود را بر کودک خالی کنند.

ثالثا: به حداقل تنبیه اکتفا کنند و از آن فراتر نروند.

رابعا: برای تنبیه کودک از هر وسیله ای استفاده نکنند، هم چنین بر صورت و مواضع آسیب پذیر کودک نزنند و از شدت عمل و تنبیهات خشن جدا پرهیز کنند.

قهر، بهترین راه حل

بهترین راه حلی که می توان در این مسأله مهم و پیچیده ارائه کرد و از درس های تربیتی اسلام و اهل بیت علیهم السلام است که این حتی اگر نیازی به تنبیه فرزندان باشد، آنها را نزنید؛ آنان غنچه های بهشتی هستند که زندگی را شیرین کرده اند، در چنین مواقعی با آنها قهر کنید؛ زیرا این عمل در روحیه کودک تأثیر به سزایی دارد و کودک احساس می کند با قهر کردن پدر یا مادر از او، گویی تمام درها به رویش بسته می شود و هیچ راهی جز دست کشیدن از کارهای خلاف خود ندارد، پس می کوشد از کارهای زشت خود دست بردارد و از پدر و مادر یا مربی هم پوزش بخواهد، اما نباید قهر کردن خیلی طول بکشد و گرنه بازتاب های منفی دیگری در بر خواهد داشت.

امام موسی بن جعفر علیه السلام به یکی از یاران خود که از دست فرزندش به ستوه آمده بود و شکایت می کرد فرمود: «لا تضربه واهجره و لا تطل؛ او را نزن، بلکه با او قهر کن، اما خیلی طول نکشد

روش اهل بیت در تنبیه

اما روش اهل بیت علیهم السلام این نبوده که فرزندانشان را تنبیه بدنی کنند، و موردی سراغ نداریم و نقل نشده که چنین کاری کرده باشند. پس باید دید که شیوة تربیتی آن بزرگواران چگونه بوده است. با این که بعضی از آنان فرزندان زیادی داشتند، اما هرگز نیازی نمی دیدند بچه هایشان را تنبیه بدنی کنند و این مسأله بسیار مهم و درس آموز است و این ما هستیم که چون با راه و روش تربیت والای اسلامی آشنایی درست نداریم فکر می کنیم که زدن تنها راه تربیت فرزند است.

امامان معصوم علیهم السلام نه تنها با کودکان با رأفت و نرمی رفتار می کردند، بلکه با غلامان خود نیز خوش رفتار و نرم خوی بوده اند، و در آن روزگار که در جامعه با بدترین روش ها یا بردگان رفتار می شد، آن بزرگواران هرگز نسبت به بردگان خشونت به خرج نمی دادند و جز با نرمی و ملایمت با آنان رفتار نمی کردند.

اگر می توانستیم کودکان را فقط با استفاده از روش های مثبت تربیت کنیم خیلی عالی بود اما نمی توانیم. برای آموختن الگوهای رفتاری شایسته هم روش های مثبت و هم روش های منفی لازم اند. مقصد ندارین تنبیه را بپذیریم یا رد کنیم بلکه می خواهیم روش های آن را بیاموزیم هم والدین از تنبیه به عنوان یک روش آموزشی مناسب برای کودکانشان استفاده می کنند وقتی که کودکشان را به اتاقشان می فرستید زمان تماشا کردن تلویزیون را محدود می کنید و به او اجازه بازی کردن با ساباب بازی های مورد علاقه اش را نمی دهید یا وقتی که کودکشان به اجاق گاز نزدیک می شود و شما فریاد می کشید: «نگین!» در واقع برای اصلاح رفتارها از اصول تنبیه استفاده کرده اید.

روش های تنبیه

اکنون راه ها یا روش های تنبیهی موثر برای بر طرف کردن رفتارهای آزار دهنده کودکان را توضیح می دهیم .

۱- روش نادیده گرفتن

یک روش بسیار موثر برای کاهش رفتارهای نامطلوب کودک این است که آن ها را به سادگی نادیده بگیریم ، نادیده گرفتن معمولاً برای متوقف کردن رفتارهایی به کار می رود که همیشه مورد توجه بوده و همیشه به کودک اجازه داده شده که به هدفش برسد. برای مثال کودک شما شکلات می خواهد اما تنها می گوید: "نه حالا نه" ولی او گریه می کند خودش را به زمین می اندازد و جیغ می زند در ابتدا سعی می کنید مقاومت کنید وای در نهایت تحمل خود را از دست می دهید و تسلیم می شوید و برای از بین بردن بداخلاقی اش به او شکلات می دهید.

گریه فرزندان تمام می شود اما شگرد او بعه نتیجه رسیده است و شما رفتار کودک را تقویت کرده اید بار دیگر سعی می کنید به جای دادن شکلات از اتاق خارج شوید قدم بزنید. در این صورت ممکن است از این که به زودی گریه اش بند می آید، متعجب شوید. باید گفت بعضی از رفتارهایی که باعث نگرانی والدین در دوره ی نوپایی فرزندشان می شود در صورتی که نادیده گرفته شود خود به خود از بین می رود. کودکان بین یک یا سه سالگی غالباً قشقرق به راه می اندازد خود را به زمین می اندازند، گریه می کنند، چیزی را می زنند و از این قبیل. در بسیاری موارد در صورتی که بزرگسالان این نوع رفتار آنان را نادیده بگیرند دست از آن بر می دارند.

در هر صورت وقتی تصمیم گرفتید از این روش استفاده کنید به هیچ وجه در برابر رفتار نامطلوب کودک واکنش نشان ندهید چه زبانی و چه غیر زبانی. وانمود کنید که مشغول انجام کاری هستید رادیو را روشن کنید نگاهی به پنجره بیندازید یا مورد کارهای روزانه با خود صحبت کنید همه اینها راههای مؤثر برای تداوم بی توجهی اند.

البته انتظار نداشته باشید که رفتار نامطلوب کودک از این طریق فوراً کاهش پیدا کند در واقع باید ابتدا قبل از اینکه کاهشی را ملاحظه کنید افزایشی را در بروز رفتار نامطلوب انتظار داشته باشید. همه ما بنا به تجربه زندگی خود می دانیم که این مسئله حقیقت دارد برای مثال اگر من شب به اتاق مطالعه ام بروم و کلید برق را بزنم اما پاداش خود را که همان روشن شدن چراغ است نگیرم اولین واکنشم این است که کلید چراغ را به طور مکرر بالا و پایین بزنم تا مطمئن شوم که چراغ روشن نمی شود. بعد یک کلید را بالا و پایین نمی زنم و میروم که لامپ جدیدی پیدا کنم.

البته انتظار نداشته باشید که رفتار نامطلوب کودک از این طریق فترأ کاهش پیدا کند. در واقع باید ابتدا قبل از اینکه کاهشی را ملاحظه کنید افزایشی را در بروز رفتار نامطلوب انتظار داشته باشید . همه ما نیاز به تجربه زندگی خود می دانیم که این مسئله حقیقت دارد برای

مثال اگر من شب به اتاق مطالعه ام بروم و کلید برق را بزنم اما پاداش خود را که همان روشن شدن چراغ است نگیرم اولین واکنش این است که کلید چراغ را به طور مکرر بالا و پایین بزنم تا مطمئن شوم که چراغ روشن نمی شود. بعد دیگر کلید را بالا و پایین نمی زنم و می روم که لامپ جدیدی پیدا کنم.

برای بعضی از والدین به علت پایین بودن ظرفیت تحملشان، این روش فقط فشار روانی و تنش را زیاد می کند. اگر شما هم چنین احساسی داشتید یکی از راه حل های ما را به کار ببندید.

۲- روش خاموشی

کودکان به اجرای برخی از رفتارهای نا مطلوب تمایل دارند. چون در قبال اجرای آن پاداش می گیرند. بنابر این، درست همان طور که می توان با پاداش دادن به کودک در هر زمان که رفتار مطلوب را انجام می دهد آن رفتار را نیرومند کرد با پاداش ندادن قاطعانه به کودک هنگام اجرای رفتار نامطلوب نیز می توان این رفتار را در او کاهش داد. یکی از معمول ترین پیاوردهای پاداش دهنده برای رفتار نامطلوب کودک جلب توجه بزرگسال یا همسال به خود است بعد از اینکه تعیین کردید چه چیزی به منزله پاداش رفتار مورد نظر است حتماً وقتی کودک آن رفتار را انجام می دهد این پاداش را ندهید. البته انتظار نداشته باشید که رفتارش فوراً کاهش یابد.

۳- روش پاداش دادن به رفتار ناهمساز یا مغایر

اغلب در می یابیم که هر رفتار نامطلوب را که از کودک سر می زند می توان با رفتار نامطلوب کاملاً متضاد با آن یا مناسب تر از آن جایگزین کرد. برای مثال بلند شدن از سر جا و دویدن را با نشستن سر جا، مکیدن شصت دست را با وادار کردن کودک به اجرای فعالیت های دیگر با دستانش می باشد.

آثار و تبعات تنبیه بدنی کودکان

بعضی از والدین، تنبیه بدنی را آخرین راه چاره برای تربیت فرزندان می دانند؛ اما باید توجه داشت که همواره می توان به جای تنبیه و اعمال خشونت راه بهتری هم پیدا کرد. تنبیه بدنی تبعات متعددی در رفتار و روحیه ی کودکان بر جای می گذارید. اگر شما از کسانی هستید که عادت دارند فرزند خود را تنبیه بدنی نمایند، حتماً این مطلب را بخوانید!

هر قدر کودک بیشتر تنبیه شود، احتمال بروز رفتارهای پر خاشگرانه در او بیشتر می شود. تحقیقات صورت گرفته در این زمینه موید آن است که رابطه ی مستقیمی بین تنبیه بدنی در کودکی و بروز پر خاشگری در دوره ی نوجوانی و بزرگسالی وجود دارد. تقریباً همه ی مجرمان خطرناک در دوران کودکی یا به طور مداوم مورد تنبیه قرار گرفته و یا تهدید شده اند. کودکانی که تنبیه می شوند، بیشتر از کودکان دیگر رفتارهای ناپسندی مانند دروغگویی، حقه بازی و آزار و اذیت دیگران را از خود نشان خواهند داد. رفتارهای کودک از طریق الگوبرداری و تقلید رفتارهای والدین، شکل می گیرد. بنابر این والدین باید نمونه ی بارزی از یک انسان کامل، با محبت و منطقی باشند تا الگو برداری کودکان از آنان مشکلی را برای زندگی آینده ی شان ایجاد نکنند. در بسیاری از موارد که رفتار کودک از نظر والدین "ناشایست" تلقی می شود، کودک صرفاً آنچه را که بر اساس تجربیات و اقتضای سن خویش یاد گرفته است، بروز می دهد. در حقیقت کودک با زبان بی زبانی می خواد بگوید که نیاز اصلی او فراموش شده است. کودک در کنار نیازهایی مانند نیاز به تغذیه ی مناسب، خواب کافی، فعالیت سالم و هوای مناسب، نیاز محبت و توجه والدین دارد. اما والدین با بهانه کردن مشکلات خود، زمان اندکی را برای برآوردن این نیاز اساسی اختصاص می دهند. به راستی زمانی که کودک با رفتارش به شما می گوید که نیازش را فراموش کرده اید، چه برخوردی با او می کنید؟ آیا نیازش را برآورده می سازید یا فقط با خشونت بیشتر او را تحقیر کرده و بیشتر آزار می دهید؟!

تحقیقات نشان می دهد کودکانی که با تنبیه بزرگ شده اند، در تشخیص مسائل همواره با مشکل مواجه بوده و نمی توانند "خوب و بد" را از یکدیگر تمایز دهند. این کودکان، در غیاب والدین خود بیشتر از سایر بچه ها رفتارهای نادرست و بی ادبانه انجام می دهند. دکتر "جان هالت" پژوهشگر و رییس موسسه ی "پایان تنبیه بدنی کودکان" در سوئد، در تحقیقاتی که در خصوص عوارض تنبیه بدنی کودکان انجام داده است، دریافته است که تنبیه در دوران کودکی مانع از تشخیص راهکارهای درست حل مشکلات در بزرگسالی می گردد. در بخشی از این تحقیق آمده است:

یکی از مادران که معمولاً فرزندش را تنبیه بدنی می کند می گوید: "بچه ی من موقعی رفتارش درست است که او را تنبیه می کنم. اما راستش، نمی دانم رفتار درست او به خاطر ترس است یا این که واقعاً خوب و بد را از هم تشخیص داده است!"

واضح است که این رفتار ناشی از ترس و تهدید است و رفتارهای به ظاهر درست کودک فقط تا زمانی ادامه دارد که کودک تا حدی بزرگ شده باشد و بتواند در مقابل این تهدیدها مقاومت کند و درست از این زمان به بعد است که دیگر حتی با تنبیه و اجبار نیز درست رفتار نکرده و به عبارتی "عاصی" می شود. متأسفانه، اغلب والدین نمی دانند که تنبیه مانع از ایجاد پیوندهای عمیق عاطفی بین آنها و فرزندشان می گردد. زیرا طبیعی است که انسان از کسی یا چیزی که به او آسیب می زند، تنفر داشته باشد. ارتباط عاطفی و عشق و محبت واقعی زمانی بین والدین و فرزند ایجاد می شود که پیوندهای احساسی قوی به صورت چند جانبه ایجاد شده باشد. از دیگر عوارض تنبیه بدنی کودک، فوران خشم و سرخوردگی انباشته شده در دوران کودک تنبیه شده است. نوجوانان پرخاشگر و ناسازگار از آسمان به زمین نیفتاده اند، بلکه نتیجه ی رفتارهای تربیتی نادرست والدین خود هستند. والدین نمی دانند که با تنبیه بدنی کودک خود، باورهایی را در کودک خود تقویت می کنند که "زورگویی" و "قدرت حرف اول را می زند" از جمله ی آنهاست. این کودکان در آینده شروع به آزار و اذیت افراد ضعیف تر و کوچک تر از خود خواهند کرد و این امر در زندگی آینده ی این افراد، به امری عادی تبدیل خواهد شد. برخی والدین هرگز در دوران کودکی خود نیاموخته اند که راه های مناسب تری نیز برای تربیت فرزندانشان وجود دارد. در کل باید به خاطر داشت که عوارض ناشی از تنبیه بدنی کودکان، تنها گریبان گیر والدین نخواهد شد، بلکه کل جامعه نیز از آن متاثر خواهد شد. باید همیشه به یاد داشت که هر انسانی حق دارد از خود دفاع کند و کودکان ما نیز هر چند کوچک اند، اما در واقع انسان هستند. پس سعی نکنید حقوق آنها را نادیده بگیرید.

نتیجه گیری

هر انسانی طبعاً خودش را دوست دارد و می خواهد دیگران به شخصیت او احترام بگذارند و از او قدردانی کنند. تشویق درست، به جا و به موقع باعث رشد اعتماد به نفس در انسان می شود. تشویق بر خلاف تنبیه که از عوامل بازدارنده است عاملی ترغیب کننده است که به انسان نیرو می دهد... تشویق و تنبیه از ابزارهایی است که والدین برای تربیت کودکان به کار می گیرند. در روان شناسی و تعلیم و تربیت، امر تشویق و تنبیه یکی از عوامل و محرک های مهم یادگیری تلقی می شود. تشویق و تنبیه یکی از شاخص های مهم برقراری روابط انسانی است که اعمال درست آنها زمینه های برقراری روابط انسانی را فراهم می سازد. تشویق و تنبیه گستره وسیعی از فعالیت ها را در بر می گیرد. و بر بسیاری از شاخص های دیگر اثر می گذارد. فهرست مطالب: مقدماتی در مورد تشویق و تنبیه کودکانکاتی از تنبیه بدانیم بنابراین راههای دیگری به جای تنبیه خشن عبارتند از بنابر این اصول تنبیه خوب عبارتند از تشویق بهتر است یا تنبیه؟ شیوه صحیح تشویق و تنبیه کودکاناصول اساسی تنبیه و تشویق بررسی های دیگر در مورد اینکه تنبیه یا تشویق موثرتر است؟ تشویق و تنبیه در آیین قرآن کریم تشویق و تنبیه از نظر امام علی (ع) تشویق و تنبیه از نظر دانشمندان تشویق و تنبیه و رویکرد نوین نظام آموزش و پرورش نقش تشویق و تنبیه در تربیت کودکان اثرات نامطلوب عادت به تشویق اشکال مختلف تشویق تشویق در چه صورتی اثربخش است؟ نکات قابل توجه درباره تنبیه تشویق و تنبیه چه اثر تربیتی خواهند داشت؟ تشویق و تنبیه چگونه باید به کار گرفته شوند؟ برنامه های پاداش توصیه های پیشنهادی درباره تشویق و تنبیه کودکانراهکارهایی برای بهبود ارتباط کلامی و جلب اعتماد کودک و فرمانبراریا کودکان را باید تنبیه کرد؟ هرگز از تنبیه بدنی استفاده نکنیدبد زبانی نکنیدخشم خود را کنترل کنید روش صحیح تنبیه کردن کودکان را تنبیه کنیم یا نه؟ آثار مخرب تنبیه بدنی تنبیه بدنی پیامدهای منفی دیگری نیز دارد که در ادامه فهرست وار به آنها اشاره می کنیم روش های جایگزین تنبیه بدنی فوائد استفاده از «پیام من» شرایطی که باید در تنبیه رعایت شودتقدم تشویق بر تنبیهتشویق فرزندان و فوائد آنکاتی مهم در امر تشویقیکی از مهمترین عوامل تربیت کودکتشویق: هدف یا وسیله؟ فواید تشویق اثرات زبان بار تشویقانواع تشویقاصول تشویق تشویق ابراهیم (علیه السلام) تشویق و تمجید در سیره ی اهل بیت (علیهم السلام) روش اهل بیت (علیهم السلام) در تنبیهتنبیه برای خواندن نماز تشویق و تنبیه در قرآن تشویق و تنبیه در آیین قرآن کریم

منابع :

۱. تمیمی آمدی، عبدالواحد، غرالحکم و دررالکلم، ج ۱، ص ۷۷۰.
۲. ابو الحسین احمد بن زکریا، معجم مقایس اللغة، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، اول، ۱۴۰۴ هـ.ق.
۳. احسایی، ابن ابی جمهور، عوالی اللثالی، قم، دارسیدالشهداء للنشر، ۱۴۰۵ هـ.ق.
۴. تمیمی مغربی، نعمان بن محمد، دعائم الاسلام، قم، مؤسسه آل البيت، ۱۳۸۵ هـ.ق.
۵. مهنا، عبدالله علی، تهذیب لسان العرب، بیروت، دارالکتب العلمیه، اول، ۱۴۱۳ هـ.ق.
۶. جی موریس، ریچارد، اصلاح رفتار کودکان، ترجمه ناهید کسائیان، بی تا.
۷. حرانی، ابو محمد حسن، تحف العقول، تصحیح، علی اکبر الغفاری، مؤسسه النشر الاسلامی، سوم، ۱۴۱۴ هـ.ق.
۸. حیدری، محمد، معجم الافعال المتداوله، قم، مرکز العالمی للدراسات الاسلامیه، اول، ۱۳۸۱ هـ.ق.
۹. خمینی، سید روح الله، تحریر الوسیله، جزء دوم، قم، انتشارات اسماعیلیان، سوم، ۱۴۰۸ هـ.ق.
۱۰. دفتر امام خمینی (ره) بخش استفتاء، ره توشه راهیان نور، رمضان سال ۱۳۷۵.
۱۱. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، دوم، ۱۳۷۷.
۱۲. الزحیلی، وهبه، الفقه السلامیه و ادلته، دمشق، دارالفکر، چهارم، ۱۹۹۷ م.
۱۳. سیف، علی اکبر، تغیر رفتار و رفتار درمانی، تهران، ۱۳۷۳.
۱۴. سیف، علی اکبر، روانشناسی پرورشی، انتشارات آگاه، ششم، ۱۳۷۱.
۱۵. شریفی نیا، محمد: تربیت از دیدگاه امام خمینی ۱، کتاب تربیت اسلامی، تهران، نشر تربیت اسلامی، ۱۳۸۰.
۱۶. طاهری، حبیب الله، حقوق مدنی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، دوم، ۱۳۷۶.
۱۷. طهماسی، احمد، این گونه تربیت کنیم، انتشارات یاقوت، چهارم، ۱۳۹۳.
۱۸. عاملی، شیخ حر، وسایل الشیعه، مترجم، عبدالرحیم الربانی الشیرازی، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
۱۹. قائمی مقدم، محمد رضا، روشهای آسیب زا در تربیت، قم، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، سوم، ۱۳۸۵.
۲۰. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ هـ.ق.
۲۱. گیج، نیت ل و برلاینر، دیوید سی، روانشناسی تربیتی، مشهد، نشر پاژ، اول، ۱۳۷۴.
۲۲. لنگرودی، محمد جعفر، مبسوط در ترمینولوژی حقوق، نشر گنج دانش، دوم، ۱۳۸۱.
۲۳. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ترجمه، شیخ علی دوانی، مؤسسه الوفا، ۱۳۷۶.
۲۴. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ هـ.ق.
۲۵. مجوزی، عبدالله، چرا تنبیه، تهران، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، هفتم، ۱۳۸۱.

ششمین کنفرانس ملی
علوم انسانی و آموزش و پرورش با محوریت توسعه پایدار

6th National Conference on
Humanities and Education With a focus on sustainable development
www.mpconf.ir

۲۶. مروجی طبسی، محمد جواد، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت، دفتر تبلیغات اسلامی، چهارم، ۱۳۸۳.
۲۷. نوری، حسین، مستدرک الوسایل و مستنبط المسائل، قم، موسسه آل البيت لاحیاء التراث، دوم، ۱۴۰۸ هـ.ق.
۲۸. ورام، مسعود بن عیسی، مجموعه ورام، قم، مکتبه فقهیه، ۱۴۱۰ هـ.ق.
۲۹. یاریگر روش، محمد، تنبیه و کودک آزاری، تهران، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمان ایران، ۱۳۷۸.